e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

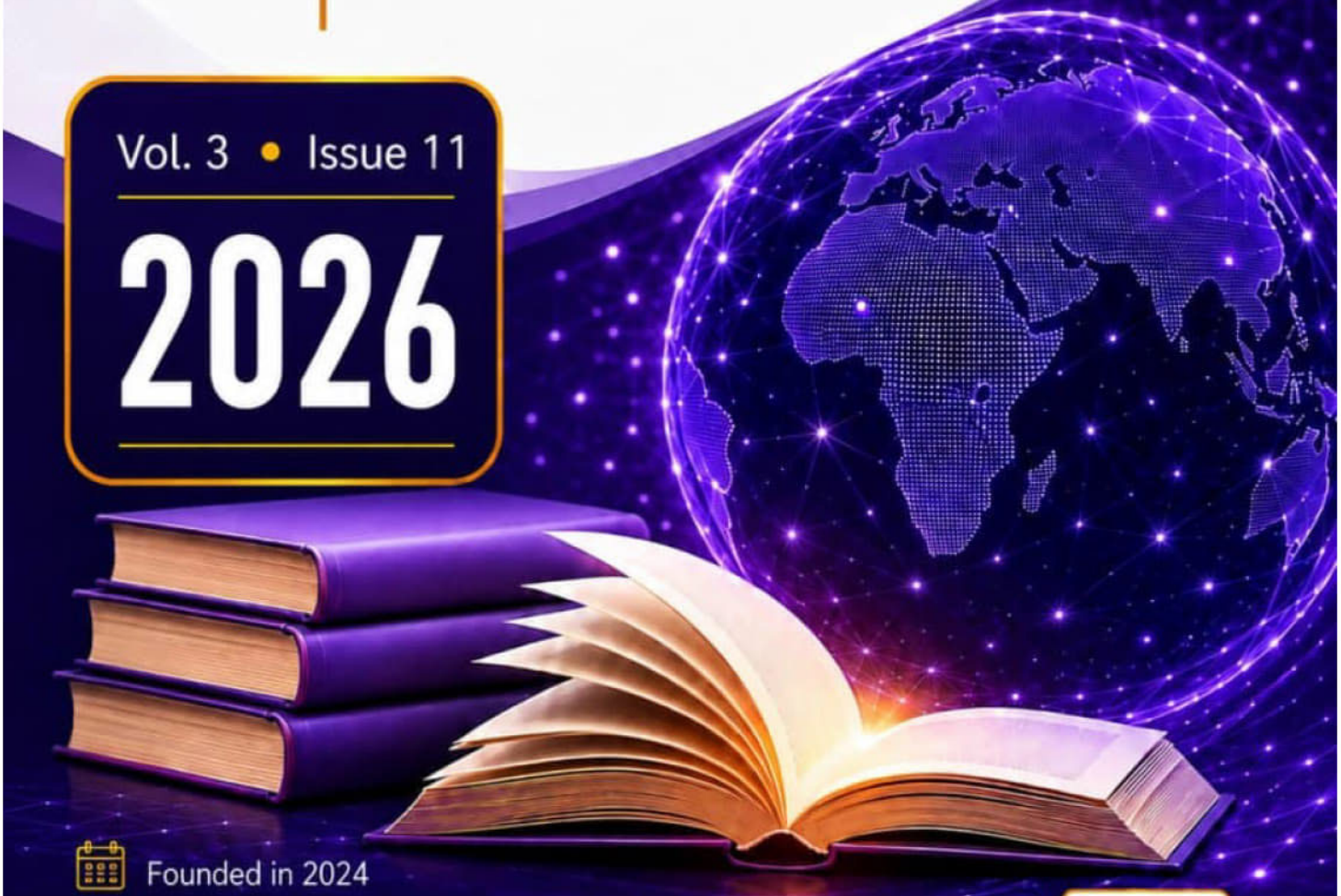
IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/bytdq012

BO‘LAJAK PEDAGOG-PSIXOLOGLARDA KASBIY O‘ZINI ANGLASHNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI NARRATIVLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI

Matmuratov Azizbek Abdikarimovich
Ma’mun universiteti, bo‘lim boshlig‘i; Urganch davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi.
e-mail: my_darling90@mail.ru **ORCID**: https://orcid.org/0009-0007-4177-3738

Annotatsiya.
Maqolada bo‘lajak pedagog-psixologlarda kasbiy o‘zini anglashni rivojlantirishda raqamli narrativlarning pedagogik-psixologik imkoniyatlari yoritilgan. Ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili asosida narrativ faoliyatning kasbiy tajribaga shaxsiy ma’no berish, refleksiv qayta baholash va rivojlanish maqsadlarini belgilash bilan bog‘liqligi muhokama qilingan. Kasbiy motivlar va qadriyatlar, shaxsiy imkoniyatlarni baholash, kasbiy refleksiya hamda rivojlanish istiqbollari narrativ mazmunini o‘rganishning tahliliy yo‘nalishlari sifatida ajratilgan. Shaxsiy raqamli hikoyalarni yaratish va boshqa mutaxassislarning anonimlashtirilgan hikoyalarini muhokama qilishning o‘zaro to‘ldiruvchi imkoniyatlari ko‘rsatilgan. Topshiriqlarni talabalarning tayyorgarlik darajasiga moslashtirish, mazmunli qayta aloqa, shaxsiy ma’lumotlar daxlsizligi va ixtiyoriylik muhim pedagogik shartlar sifatida belgilangan. Nazariy xulosalarning amaliy samaradorligini empirik tadqiqotlarda tekshirish zarurligi qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak pedagog-psixolog, kasbiy o‘zini anglash, raqamli narrativ, raqamli hikoyachilik, kasbiy refleksiya, narrativ identiklik, kasbiy rivojlanish, pedagogik shart-sharoitlar.

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЦИФРОВЫХ НАРРАТИВОВ В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

Матмуратов Азизбек Абдикаримович
Университет Маъмун, начальник отдела; Ургенчский государственный университет, независимый исследователь.

Аннотация.
В статье рассматриваются педагогико-психологические возможности цифровых нарративов в развитии профессионального самосознания будущих педагогов-психологов. На основе теоретического анализа научной литературы обсуждается взаимосвязь нарративной деятельности с приданием личностного смысла профессиональному опыту, рефлексивной переоценкой и определением целей развития. В качестве аналитических направлений изучения нарративного содержания выделены профессиональные мотивы и ценности, оценка личных возможностей, профессиональная рефлексия и перспективы развития. Показаны взаимодополняющие возможности создания личных цифровых историй и обсуждения анонимизированных историй других специалистов. Важными педагогическими условиями определены адаптация заданий к уровню подготовки студентов, содержательная обратная связь, защита персональных данных и добровольность участия. Отмечается необходимость эмпирической проверки практической эффективности теоретических выводов.

Ключевые слова: будущий педагог-психолог, профессиональное самосознание, цифровой нарратив, цифровой сторителлинг, профессиональная рефлексия, нарративная идентичность, профессиональное развитие, педагогические условия.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL POTENTIAL OF DIGITAL NARRATIVES IN DEVELOPING PROFESSIONAL SELF-AWARENESS AMONG PROSPECTIVE EDUCATIONAL PSYCHOLOGISTS

Matmuratov Azizbek Abdikarimovich
Mamun University, Head of Department; Urgench State University, Independent Researcher.

Abstract.
The article examines the pedagogical and psychological potential of digital narratives in developing professional self-awareness among prospective educational psychologists. Based on a theoretical analysis of scholarly literature, the study discusses the relationship between narrative activities and the attribution of personal meaning to

ISSN 3060-5059 (Online)

professional experience, reflective reassessment, and the identification of developmental goals. Professional motives and values, assessment of personal capabilities, professional reflection, and future development prospects are identified as analytical dimensions for examining narrative content. The complementary potential of creating personal digital stories and discussing anonymized stories of other professionals is highlighted. Adapting tasks to students' levels of preparation, providing meaningful feedback, protecting personal data, and ensuring voluntary participation are identified as important pedagogical conditions. The article emphasizes the need to empirically examine the practical effectiveness of the theoretical conclusions.

Keywords: prospective educational psychologist, professional self-awareness, digital narrative, digital storytelling, professional reflection, narrative identity, professional development, pedagogical conditions.

Kirish. Oliy ta'limda bo'lajak pedagog-psixologlarni tayyorlash jarayoni kasbiy bilim va amaliy ko'nikmalarni egallash bilan birga, talabaning o'z shaxsiy imkoniyatlari, kasbiy motivlari, qadriyatlari hamda kelajakdagi faoliyatiga munosabatini anglashini ham talab etadi. Pedagog-psixolog faoliyatining inson shaxsi, uning ruhiy kechinmalari va rivojlanish ehtiyojlari bilan bevosita bog'liqligi mutaxassisning o'zini tushunishi, hissiy holatlarini tahlil qilishi va kasbiy qarorlariga mas'uliyat bilan yondashishini muhim pedagogik vazifaga aylantiradi. Shu jihatdan, bo'lajak pedagog-psixologlarda kasbiy o'zini anglashni rivojlantirish ularning kasbiy tayyorgarligi mazmunini belgilovchi muhim yo'nalishlardan biridir.

Kasbiy o'zini anglash shaxsning o'zini muayyan kasb subyekti sifatida tushunishi, kasbiy talablar bilan individual xususiyatlarini o'zaro taqqoslashi, faoliyat motivlari va qadriyatlarini anglab yetishi hamda o'z rivojlanish istiqbollarini belgilashi bilan tavsiflanadi. Mazkur maqolada ushbu tushuncha bo'lajak pedagog-psixologning kasbiy «Men» obrazini shakllantirish, o'z imkoniyatlari va cheklovlarini baholash, kasbiy tajribasiga refleksiv munosabat bildirish hamda rivojlanish maqsadlarini ongli ravishda belgilash jarayoni sifatida talqin etiladi. Bunda talabaning «Men qanday mutaxassis bo'lishni istayman?», «Tanlagan kasbim qadriyatlari mening shaxsiy qarashlarim bilan qanday bog'langan?» va «Kasbiy rivojlanishim uchun nimalarni o'zgartirishim zarur?» kabi savollar ustida fikr yuritishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy tayyorgarlik jarayonida talabaning nazariy bilimlarni o'zlashtirishi uning ushbu bilimlarni shaxsiy tajribasi bilan bog'lashi va kasbiy pozitsiyasini mustaqil belgilashi uchun yetarli bo'lmasligi mumkin. Masalan, psixologik maslahat berish tamoyillarini bilish bilan maslahat jarayonida o'z hissiyotlari, dastlabki taxminlari va baholashga moyilligini anglash bir-biriga bog'liq, biroq alohida ishlashni talab qiladigan vazifalardir. Shuning uchun ta'lim mazmunida talabaning kasbiy vaziyatlarni o'z nuqtayi nazaridan qayta tahlil qilishi, tanlagan harakatining sabablarini izohlashi va muqobil qarorlarni ko'rib chiqishiga imkon beruvchi topshiriqlar muhim o'rin tutishi lozim. Bu esa shaxsiy tajriba, kasbiy bilim va refleksiyani birlashtiruvchi ta'lim vositalarini nazariy jihatdan asoslash zaruratini yuzaga keltiradi.

Shunday vositalardan biri raqamli narrativlar bo'lib, ular muayyan voqea yoki tajribaning matn, ovoz, tasvir va video kabi raqamli ifoda vositalari orqali izchil hikoya qilinishini anglatadi. Ta'limiy nuqtayi nazardan raqamli narrativning ahamiyati uning texnik shakli bilan birga, muallifning tajribani tanlashi, voqealar o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntirishi va ularga shaxsiy ma'no berishida namoyon bo'ladi. Bo'lajak pedagog-psixolog tomonidan yaratilgan «Kasb tanlashimga ta'sir qilgan voqea», «Pedagogik amaliyotda meni o'ylantirgan vaziyat» yoki «Kelajakdagi kasbiy faoliyatim haqidagi tasavvurim» mazmunidagi raqamli hikoyalar kasbiy tajribani anglashga yo'naltirilgan o'quv materiali sifatida tashkil etilishi mumkin.

Raqamli narrativlarning pedagogik imkoniyatlari talabaning ta'lim jarayonidagi mualliflik pozitsiyasini kuchaytirish, o'quv mazmunini shaxsiy tajriba bilan bog'lash va kasbiy vaziyatlarni muhokama qilish uchun mazmunli asos yaratish bilan izohlanadi. Ularning psixologik imkoniyatlari esa o'z kechinmalarini ifodalash, xatti-harakat motivlarini tushuntirish, voqeani boshqa ishtirokchilar nuqtayi nazaridan ko'rib chiqish hamda o'tmishdagi tajriba bilan kelajakdagi kasbiy maqsadlar o'rtasidagi aloqalarni anglashda namoyon bo'lishi mumkin. Xususan, hikoyani yaratish va qayta tahrirlash jarayoni talabani o'zining dastlabki taassurotlarini asoslangan mulohazalarga aylantirishga undashi mumkin. Ushbu imkoniyatlar maqolada nazariy tahlil qilinadigan pedagogik-psixologik mexanizmlar sifatida ko'rib chiqiladi.

Biroq raqamli hikoya yaratishning o'zi kasbiy o'zini anglashning rivojlanishini kafolatlamaydi. Agar topshiriqda faqat tasvir sifati, montaj yoki taqdimotning jozibadorligiga ustuvor ahamiyat berilsa, talabaning ichki tahlili va kasbiy xulosalari yetarlicha ochilmay qolishi mumkin. Shu sababli raqamli narrativlardan foydalanishda refleksiv savollar, o'qituvchining mazmunli qayta aloqasi, o'zaro hurmatga asoslangan muhokama hamda baholash mezonlarining aniqligi zarur. Pedagog-psixologlarni tayyorlashda, shuningdek, shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligi, amaliyotdagi holatlarni anonimlashtirish va talabaning shaxsiy kechinmalarini oshkor etish borasidagi ixtiyoriyligini ta'minlash muhimdir.

Mazkur maqolaning ilmiy muammosi raqamli narrativ yaratish faoliyati bilan kasbiy o'zini anglashning tarkibiy jihatlari o'rtasidagi bog'liqlikni ochib berishdan iborat. Bunda kasbiy tajribani hikoya qilish, unga shaxsiy ma'no berish, refleksiv qayta baholash va kelajakdagi faoliyatni rejalashtirish jarayonlarining qanday pedagogik sharoitlarda o'zaro uyg'unlashishi asosiy tahlil yo'nalishi sifatida belgilanadi. Masalaning bunday qo'yilishi raqamli narrativlarni kasbiy tayyorgarlik maqsadlariga muvofiq tashkil etish va ularning mazmuniy imkoniyatlarini aniqlashtirishga xizmat qiladi.

Maqolaning maqsadi — bo'lajak pedagog-psixologlarda kasbiy o'zini anglashni rivojlantirishda raqamli narrativlarning pedagogik-psixologik imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslash hamda ulardan foydalanishning asosiy

ISSN 3060-5059 (Online)

shart-sharoitlarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsad doirasida kasbiy o‘zini anglashning mazmuni, raqamli narrativ faoliyatning refleksiv xususiyatlari va ularni kasbiy tayyorgarlik jarayoniga tatbiq etish imkoniyatlari o‘zaro bog‘liqlikda ko‘rib chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Bo‘lajak pedagog-psixologlarda kasbiy o‘zini anglashni raqamli narrativlar asosida rivojlantirish masalasi narrativ psixologiya, kasbiy identiklik va raqamli hikoyachilikka oid tadqiqotlar kesishmasida o‘rganiladi. Ushbu yo‘nalishdagi adabiyotlarni tahlil qilishda kasbiy o‘zini anglash va kasbiy identiklik tushunchalarini farqlash muhim: ular o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, aynan bir mazmunni anglatmaydi. Quyidagi tahlilda kasbiy identiklik haqidagi tadqiqotlar shaxsning o‘z kasbiy o‘rni, qadriyatlari va rivojlanish istiqbollarini anglashini tushuntiruvchi nazariy manbalar sifatida qo‘llaniladi.

Narrativ yondashuvning nazariy asoslaridan biri J. Brunerning «The Narrative Construction of Reality» nomli maqolasidir [1]. Muallif narrativni inson tajribasini tartibga solish va voqelikka ma’no berish shakli sifatida muhokama qiladi. Bunday yondashuvda hikoya voqealarni ketma-ket bayon qilishdan tashqari, ularni muayyan nuqtayi nazardan tushuntirish vazifasini bajaradi. Mazkur nazariyadan kelib chiqib, bo‘lajak pedagog-psixologning kasb tanlash tarixi yoki amaliyotdagi murakkab vaziyat haqida hikoya yaratishini uning kasbiy tajribaga qanday ma’no berishini aniqlash vositasi sifatida talqin qilish mumkin. Bu — Bruner qarashlarining mazkur tadqiqot mavzusiga tatbiqi bo‘lib, raqamli narrativlarning samaradorligini bevosita tasdiqlovchi empirik dalil emas.

D. P. McAdams va K. C. McLean «Narrative Identity» maqolasida narrativ identiklikni insonning qayta talqin qilingan o‘tmishi va tasavvur etilgan kelajagini birlashtiruvchi, rivojlanib boradigan ichki hayotiy hikoyasi sifatida tushuntiradilar [2]. Ushbu qarash kasbiy o‘zini anglashning vaqt bilan bog‘liq jihatlarini yoritadi: talaba o‘zining avvalgi tajribasi, hozirgi imkoniyatlari va kelajakdagi mutaxassis obrazini o‘zaro bog‘laydi. Mualliflar narrativ xususiyatlar bilan psixologik moslashuv o‘rtasidagi sababiy aloqalarni yanada aniqlashtirish zarurligini ham ta’kidlaydilar. Shuning uchun mazkur manbaga tayangan holda, raqamli hikoya yaratish avtomatik ravishda ijobiy psixologik o‘zgarish keltirib chiqaradi, degan xulosaga kelish mumkin emas.

Kasbiy identiklikning pedagogik mazmuni D. Beijaard, P. C. Meijer va N. Verloopning «Reconsidering Research on Teachers’ Professional Identity» maqolasida tahlil qilingan [3]. Mualliflar o‘qituvchilarning kasbiy identikligiga oid tadqiqotlarni uning shakllanishi, xususiyatlari va o‘qituvchi hikoyalarida ifodalanishi bo‘yicha guruhlashtiradilar. Sharhda «Men» va identiklik tushunchalari o‘rtasidagi munosabat, kasbiy muhitning ta’siri hamda shaxsiy-amaliy bilimlarning identiklik bilan bog‘liqligini aniqlashtirish zarurati ko‘rsatilgan. Mazkur maqola uchun ushbu manbaning ahamiyati kasbiy o‘zini anglashni faqat talabaning individual xususiyati sifatida emas, balki ta’lim muhiti va amaliy tajriba bilan bog‘liq jarayon sifatida ko‘rib chiqishga asos yaratishidadir.

Raqamli narrativlarning ta’limiy xususiyatlari B. R. Robinning «Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom» maqolasida yoritilgan [4]. Muallif raqamli hikoyachilikni o‘qitish va o‘rganishda qo‘llaniladigan, hikoya mazmunini multimedia vositalari bilan birlashtiruvchi ta’lim vositasi sifatida ko‘rib chiqadi. Ushbu yondashuv raqamli narrativning texnik va mazmuniy tomonlarini birgalikda hisobga olishga yordam beradi. Mavzu doirasida undan kelib chiqadigan metodik xulosa shuki, talaba yaratgan mahsulotning pedagogik qiymatini faqat tasvir yoki montaj sifati orqali baholash yetarli emas; hikoyada kasbiy muammo, shaxsiy pozitsiya va asoslangan xulosaning ifodalanishi ham e’tiborga olinishi lozim.

Raqamli hikoyachilik va refleksiyaning bog‘liqligi J. Challinor, V. I. Marín va G. Turning «The Development of the Reflective Practitioner through Digital Storytelling» tadqiqotida bevosita o‘rganilgan [5]. Ikki universitet talabalari ishtirokidagi ko‘p holatli tadqiqotda pedagogika, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy yordam yo‘nalishlaridagi talabalar o‘quv modullarining boshlanishi va yakunida raqamli mahsulotlar yaratganlar. Ushbu mahsulotlar mavzular, refleksiya darajalari va raqamli kompetensiya jihatidan tahlil qilingan. Natijalar chuqurroq refleksiya kasbiy ta’limning keyingi bosqichlarida yaratilgan individual mahsulotlarda yaqqolroq ko‘rinishi mumkinligini ko‘rsatgan. Demak, narrativ topshiriqlarni talabaning tayyorgarlik bosqichi va tajribasiga moslashtirish muhim; barcha raqamli hikoyalardan bir xil refleksiv natija kutish asosli emas.

D. Kim, Y. Long, Y. Zhao, S. Zhou va J. Alexanderning «Teacher Professional Identity Development through Digital Stories» maqolasi raqamli narrativlar bilan pedagogning kasbiy identikligi o‘rtasidagi aloqani bevosita tadqiq etishi bilan ahamiyatlidir [6]. Ishda raqamli hikoyalar refleksiv o‘rganish va kasbiy identiklikni ifodalash nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqiladi hamda ularni tahlil qilishda tizimli-funksional lingvistikaga tayangan yondashuv qo‘llaniladi. Mazkur manba raqamli narrativni faqat tayyor video sifatida emas, balki talabaning o‘z kasbiy pozitsiyasini turli ifoda vositalari orqali namoyon etadigan material sifatida o‘rganishga yo‘l ochadi. Biroq o‘qituvchilarni tayyorlash doirasidagi natijalarni pedagog-psixologlarga tatbiq etishda ularning kasbiy vazifalari o‘rtasidagi farqlar hisobga olinishi kerak.

Mavzuga eng yaqin empirik manbalardan biri H. Çıralı Sarıca va Y. Koçak Usluelning «Pre-service Teachers’ Future Professional Self-understanding: A Reception Study through Teachers’ Digital Stories» maqolasidir [7]. Tadqiqotda 15 nafar bo‘lajak o‘qituvchi o‘qituvchilar tomonidan yaratilgan 27 ta raqamli hikoyani tomosha qilgan. Fokus-guruh suhbatlari va kuzatuv qaydlari asosida ishtirokchilarning kelajakdagi kasbiy o‘zini tushunishida o‘z obrazi, o‘zini qadrlash, kasbiy vazifani idrok etish va mehnat motivatsiyasiga oid jihatlar aniqlangan. Ushbu ish raqamli narrativlarning imkoniyatlari ularni yaratish bilan cheklanmasligini, boshqalarning hikoyalarini tahlil qilish ham kasbiy refleksiya uchun asos bo‘lishini ko‘rsatadi. Sifat tadqiqoti va ishtirokchilar sonining cheklanganligi esa natijalarni keng umumlashtirishda ehtiyotkorlikni talab qiladi.

Tahlil qilingan manbalar bir-birini uch jihatdan to‘ldiradi: Bruner hamda McAdams va McLean narrativning tajribaga ma’no berishdagi psixologik asoslarini tushuntiradilar; Beijaard va hammualliflari kasbiy identiklikni pedagogik tayyorgarlik bilan bog‘laydilar; raqamli hikoyachilikka oid tadqiqotlar esa ushbu bog‘liqlikni ta’limiy faoliyatda o‘rganish

ISSN 3060-5059 (Online)

imkoniyatlarini ochadi [1–7]. Shu bilan birga, ko‘rib chiqilgan empirik ishlar asosan bo‘lajak o‘qituvchilar va ularga yaqin kasbiy guruhlarga tegishli. Mazkur maqolaning tadqiqot yo‘nalishi ushbu nazariy va empirik asoslarni pedagog-psixologlarni tayyorlash xususiyatlariga moslashtirish, raqamli narrativlarda kasbiy motivlar, o‘z imkoniyatlarini baholash va rivojlanish maqsadlarining ifodalanishini tahlil qilishdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqola uchun ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili metodi tanlandi. Ushbu metod bo‘lajak pedagog-psixologlarda kasbiy o‘zini anglashni rivojlantirishda raqamli narrativlarning pedagogik-psixologik imkoniyatlarini mavjud ilmiy qarashlar va tadqiqotlar asosida tushuntirishga yo‘naltirilgan. Tahlil materiali sifatida adabiyotlar sharhida keltirilgan narrativ tafakkur, narrativ identiklik, pedagoglarning kasbiy identikligi hamda raqamli hikoyachilikka oid yettita ilmiy maqola olindi [1–7]. Manbalarni tanlashda ularning tadqiqot mavzusiga bevosita aloqadorligi, ilmiy nashrda chop etilganligi va bibliografik ma’lumotlarining tekshirilganligi asosiy mezonlar sifatida belgilandi.

Nazariy tahlil barcha manbalarga tatbiq etiladigan yagona savol asosida tashkil qilindi: raqamli narrativ faoliyat talabaning o‘zini kelajakdagi pedagog-psixolog sifatida anglashiga qaysi mexanizmlar orqali yordam berishi mumkin? Ushbu savol doirasida manbalardagi fikrlar kasbiy motivlar va qadriyatlarni anglash, shaxsiy imkoniyatlar va cheklovlarni baholash, kasbiy tajribani refleksiv tushuntirish hamda kelajakdagi rivojlanish maqsadlarini belgilash jihatlari bo‘yicha tahlil qilindi. Bu jihatlar mazkur maqolaning tahliliy yo‘nalishlari sifatida qabul qilindi; ular standartlashtirilgan diagnostik mezonlar sifatida talqin etilmaydi.

Tahlil jarayonida har bir manbaning asosiy tushunchalari, nazariy xulosalari, empirik dalillari va qo‘llanish chegaralari ajratildi. Shundan so‘ng raqamli hikoyani yaratish yoki tinglash, tajribaga shaxsiy ma’no berish va kasbiy pozitsiyani qayta ko‘rib chiqish o‘rtasidagi bog‘liqlik izohlandi. O‘qituvchilarni tayyorlashga oid natijalarni pedagog-psixologlar tayyorgarligiga tatbiq etish imkoniyatlari ularning faoliyatiga xos maxfiylik, kasbiy mas’uliyat va shaxsiy chegaralarni anglash talablari nuqtayi nazaridan muhokama qilindi.

Mazkur metod asosida olingan natijalar nazariy xulosalar va pedagogik shart-sharoitlar ko‘rinishida ifodalandi. Maqolada mustaqil tajriba-sinov ma’lumotlari mavjud bo‘lmagani sababli raqamli narrativlarning samaradorligi statistik jihatdan tasdiqlangan natija sifatida ko‘rsatilmadi. Nazariy mulohazalar bilan avvalgi tadqiqotlarning empirik topilmalari farqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili bo‘lajak pedagog-psixologlarda kasbiy o‘zini anglashni rivojlantirishda raqamli narrativlarning imkoniyatlarini kasbiy tajribani mazmunan qayta ishlash, shaxsiy pozitsiyani tushuntirish va rivojlanish maqsadlarini belgilash bilan bog‘liq holda talqin qilishga asos bo‘ldi. Tahlil doirasida raqamli narrativning pedagogik qiymati talabaning voqeani qanday tasvirlashidan tashqari, undagi o‘z ishtiroki, qarorlari va kechinmalariga qanday ma’no berishi bilan belgilanishi haqidagi nazariy xulosa ishlab chiqildi. Mazkur bo‘limda keltirilgan natijalar adabiyotlar tahliliga asoslanadi va tajriba-sinovda o‘lchangan ko‘rsatkichlarni ifodalamaydi.

Birinchidan, raqamli narrativ kasbiy tajribani refleksiv anglash uchun o‘quv materiali sifatida qo‘llanilishi mumkin. J. Brunerning narrativ tafakkur haqidagi qarashlari inson voqealarni hikoya orqali muayyan mazmuniy tartibga keltirishini tushuntiradi [1]. D. P. McAdams va K. C. McLean esa shaxsning o‘tmish tajribasi va kelajak haqidagi tasavvurlarini yaxlit hayotiy hikoya doirasida bog‘lashini narrativ identiklik bilan izohlaydilar [2]. Ushbu yondashuvlarni maqola mavzusiga tatbiq etish asosida bo‘lajak pedagog-psixologning kasbiy tajribasini hikoya qilishi uning kasbga munosabati, shaxsiy qadriyatlari va rivojlanish ehtiyojlarini muhokama qilish imkonini berishi mumkin, degan xulosaga kelindi.

Bunda voqeani tavsiflash va uni refleksiv tahlil qilish o‘rtasidagi farq muhimdir. Masalan, o‘quv uchun tuzilgan shartli vaziyatda talaba suhbatga kirishishni istamagan o‘quvchi bilan uchrashuvini tasvirlaydi. «O‘quvchi savollarimga javob bermadi» jumlasi vaziyatning tashqi tomonini bildiradi. «Men uning sukutini suhbatga qiziqmaslik deb qabul qildim, biroq savollarim haddan tashqari shaxsiy bo‘lgan bo‘lishi mumkinligini keyinroq o‘yladim» mazmunidagi izoh esa talabaning o‘z taxminini qayta ko‘rib chiqishini ifodalaydi. Mazkur misol raqamli narrativ topshiriqlarida hodisa, shaxsiy talqin va kasbiy xulosani o‘zaro bog‘lash zarurligini ko‘rsatadi.

Ikkinchidan, tahlil asosida kasbiy o‘zini anglashning narrativ mazmunida ko‘rib chiqilishi mumkin bo‘lgan to‘rtta yo‘nalishi ajratildi: kasbiy motivlar va qadriyatlarni anglash, shaxsiy imkoniyatlarni baholash, kasbiy refleksiya va rivojlanish istiqbolini belgilash. Ushbu yo‘nalishlar mazkur maqola doirasida taklif etilgan tahliliy asos bo‘lib, standartlashtirilgan diagnostik mezonlar hisoblanmaydi.

Tahliliy yo‘nalish	**Raqamli narrativda ifodalanishi**	**Pedagogik vazifasi**
Kasbiy motiv va qadriyatlar	Kasb tanlash sabablari, kasbiy mas’uliyat va yordam ko‘rsatishga munosabat	Shaxsiy motivlarni kasb mazmuni bilan bog‘lash
Shaxsiy imkoniyatlarni baholash	Kuchli jihatlar, qiyinchiliklar va ko‘makka ehtiyojni tushuntirish	O‘z imkoniyatlari va cheklovlarini asosli baholash
Kasbiy refleksiya	Qaror sabablarini, hissiyotlarni va muqobil harakatlarni tahlil qilish	O‘z pozitsiyasini qayta ko‘rib chiqish

Tahliliy yo‘nalish	Raqamli narrativda ifodalanishi	Pedagogik vazifasi
Rivojlanish istiqboli	Tajribadan kelib chiqadigan aniq o‘quv va kasbiy maqsadlarni belgilash	Refleksiv xulosani keyingi faoliyat bilan bog‘lash

Mazkur yo‘nalishlarning o‘zaro bog‘liqligi kasbiy o‘zini anglashni faqat o‘ziga ijobiy munosabat bilan cheklamaslikka yordam beradi. Talabaning qiyinchilikni tan olishi, bilimining yetarli bo‘lmagan jihatlarini ko‘rsatishi yoki mutaxassis ko‘magiga ehtiyojini tushuntirishi ham kasbiy o‘zini anglash mazmuniga kiradi. Shuning uchun narrativni baholashda muallifning o‘ziga ishonch bilan gapirishidan ko‘ra, uning fikrlari tajriba va kasbiy bilimlar bilan qanchalik asoslanganligiga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, raqamli narrativni yaratish va boshqa mutaxassislarning hikoyalarini tahlil qilish bir-birini to‘ldiruvchi faoliyat shakllari sifatida ajratildi. D. Kim va hammualliflarining tadqiqotida raqamli hikoyalar pedagoglarning refleksiyasi va kasbiy identikligini o‘rganish materiali sifatida ko‘rib chiqiladi [6]. H. Çıralı Sarıca va Y. Koçak Usluelning tadqiqoti esa bo‘lajak o‘qituvchilarning tayyor raqamli hikoyalarni talqin etishi ularning kelajakdagi kasbiy o‘zini tushunishi bilan bog‘liqligini yoritadi [7]. Ushbu ishlar asosida pedagog-psixologlarni tayyorlashda shaxsiy narrativ yaratish bilan birga, anonimlashtirilgan kasbiy voqealarni muhokama qilish imkoniyati ham mavjudligi haqida nazariy xulosa chiqarildi.

Shaxsiy hikoya yaratishda talaba o‘z tajribasini tanlaydi va uning ahamiyatini izohlaydi. Boshqa mutaxassisning hikoyasini tahlil qilishda esa u o‘z qarashlarini boshqa kasbiy pozitsiya bilan taqqoslash imkoniga ega bo‘ladi. Masalan, bir vaziyatning turli talqinlarini muhokama qilish talabaning dastlabki xulosasi yagona ehtimoliy izoh emasligini ko‘rishiga yordam berishi mumkin. Biroq boshqalarning hikoyasini tinglash natijasida yuzaga kelgan taassurotni barqaror kasbiy o‘zgarish sifatida baholash uchun qo‘shimcha empirik dalillar talab qilinadi.

To‘rtinchidan, raqamli narrativning multimedia xususiyatlari refleksiv mazmunni ifodalashga xizmat qilishi lozimligi aniqlandi. B. R. Robin raqamli hikoyachilikni hikoya va raqamli vositalarni birlashtiruvchi ta’limiy imkoniyat sifatida yoritadi [4]. Mazkur maqola doirasida ovozli izoh, tasvir va matnning uyg‘unligi talabaning voqeaga munosabatini turli shakllarda tushuntirishiga sharoit yaratishi mumkinligi ilgari suriladi. Shu bilan birga, texnik bezaklarning ko‘pligi narrativning pedagogik mazmuni chuqurligini bildirmaydi. Baholashda voqeaning kasbiy ahamiyati, qarorlarning asoslanganligi va rivojlanish xulosalarining aniqligi ustuvor bo‘lishi kerak.

Beshinchidan, raqamli narrativlardan foydalanishni talabaning tayyorgarlik bosqichiga moslashtirish zarurligi asoslandi. J. Challinor, V. I. Marín va G. Turning tadqiqotida chuqurroq refleksiya kasbiy ta’limning keyingi bosqichlarida yaratilgan individual mahsulotlarda yaqqolroq ko‘rinishi mumkinligi qayd etilgan [5]. Shunga tayangan holda, boshlang‘ich bosqichlarda kasb tanlash motivlari va bo‘lajak mutaxassis obrazi haqidagi topshiriqlardan, amaliyot tajribasi ortgan sari esa kasbiy qarorlar va murakkab vaziyatlar tahliliga yo‘naltirilgan narrativlardan foydalanish taklif etiladi. Bu taklif topshiriq murakkabligi bilan talabaning mavjud tajribasi o‘rtasidagi muvofiqlikni ta’minlashga qaratilgan.

Muhokama davomida raqamli narrativ faoliyatning pedagogik shart-sharoitlari sifatida topshiriq maqsadining aniqligi, refleksiv savollar, mazmunli qayta aloqa va hurmatga asoslangan muloqot ajratildi. O‘qituvchi talabaning hikoyasini tayyor hukm bilan yakunlash o‘rniga, qaror sabablarini aniqlashtiruvchi savollardan foydalanishi maqsadga muvofiq. «Ushbu xulosaga kelishingizga qaysi kuzatuv asos bo‘ldi?» yoki «Vaziyatni boshqacha tushuntirish mumkinmi?» kabi savollar narrativni dalillarga tayangan holda qayta ishlashga yo‘naltiradi.

Pedagog-psixologlarni tayyorlashda shaxsiy va kasbiy ma’lumotlarning daxlsizligi ham alohida ahamiyatga ega. Amaliyot voqealari asosidagi hikoyalardan ishtirokchilarni tanib olish imkonini beruvchi ma’lumotlar chiqarib tashlanishi, talabaning shaxsiy kechinmalarini oshkor etishi esa majburiy talabga aylantirilmasligi lozim. Shu sababli shartli vaziyat asosida narrativ yaratish yoki ishni faqat o‘qituvchiga taqdim etish imkoniyatlari ko‘zda tutilishi mumkin.

Nazariy tahlilning asosiy natijasi raqamli narrativlarning kasbiy o‘zini anglashdagi imkoniyatlarini tajribani mazmunan talqin qilish, o‘z pozitsiyasini asoslash va keyingi rivojlanish vazifalarini belgilashning o‘zaro bog‘liqligi orqali tushuntirishdan iborat. Ushbu xulosa raqamli narrativ topshiriqlarini pedagog-psixologlarning kasbiy tayyorgarligiga mos ravishda loyihalash uchun asos bo‘la oladi. Ularning amaliy samaradorligi, ta’sir davomiyligi va boshqa ta’lim vositalariga nisbatan imkoniyatlari esa keyingi empirik tadqiqotlarda tekshirilishi zarur.

XULOSA

Ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili raqamli narrativlarni bo‘lajak pedagog-psixologlarda kasbiy o‘zini anglashni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin bo‘lgan refleksiv ta’lim vositasi sifatida talqin qilishga asos yaratdi. Ularning pedagogik-psixologik imkoniyatlari kasbiy tajribaga shaxsiy ma’no berish, qaror va kechinmalarni tahlil qilish, o‘z imkoniyatlari hamda cheklovlarini anglash va kelajakdagi kasbiy maqsadlarni belgilash bilan bog‘liq. Bunda raqamli narrativning ta’limiy qiymati talabaning tajribani qanchalik asosli tushuntirishi va undan qanday kasbiy xulosa chiqarishida namoyon bo‘ladi.

Tahlil natijasida kasbiy motivlar va qadriyatlar, shaxsiy imkoniyatlarni baholash, kasbiy refleksiya hamda rivojlanish istiqboli narrativ mazmunini o‘rganishning asosiy yo‘nalishlari sifatida ajratildi. Ushbu yo‘nalishlar talabaning kasbiy o‘zini anglashini yaxlit ko‘rib chiqishga yordam beradi. Shaxsiy raqamli hikoya yaratish va boshqa mutaxassislarning anonimlashtirilgan hikoyalarini muhokama qilish esa tajribani turli nuqtayi nazardan talqin etishga yo‘naltirilgan, bir-birini to‘ldiruvchi faoliyat shakllari sifatida taklif etildi.

Raqamli narrativlardan maqsadli foydalanish uchun topshiriqlarni talabaning tayyorgarlik darajasiga

ISSN 3060-5059 (Online)

moslashtirish, refleksiv savollar va mazmunli qayta aloqani ta'minlash, baholashda kasbiy mulohazalarning asoslanganligiga ustuvor ahamiyat berish zarur. Shuningdek, shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligi va kechinmalarni oshkor etishning ixtiyoriyligi pedagog-psixologlar tayyorgarligiga mos narrativ ta'limni tashkil etishning muhim shartlaridir.

Maqolaning nazariy hissasi raqamli narrativ faoliyat bilan kasbiy o'zini anglash o'rtasidagi bog'liqlikni tajribani talqin qilish, refleksiv qayta baholash va rivojlanishni rejalashtirish orqali izohlashdan iborat. Ishlab chiqilgan xulosalar o'quv topshiriqlari va metodik tavsiyalarni shakllantirish uchun asos bo'lishi mumkin. Ularning amaliy samaradorligini aniqlash esa kasbiy o'zini anglashning asoslangan mezonlari va mustaqil baholash vositalari qo'llaniladigan empirik tadqiqotlarni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bruner J. The Narrative Construction of Reality // Critical Inquiry. – 1991. – Vol. 18, № 1. – P. 1–21. – DOI: https://doi.org/10.1086/448619.

2. McAdams D. P., McLean K. C. Narrative Identity // Current Directions in Psychological Science. – 2013. – Vol. 22, № 3. – P. 233–238. – DOI: https://doi.org/10.1177/0963721413475622.

3. Beijaard D., Meijer P. C., Verloop N. Reconsidering Research on Teachers' Professional Identity // Teaching and Teacher Education. – 2004. – Vol. 20, № 2. – P. 107–128. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001.

4. Robin B. R. Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom // Theory Into Practice. – 2008. – Vol. 47, № 3. – P. 220–228. – DOI: https://doi.org/10.1080/00405840802153916.

5. Challinor J., Marín V. I., Tur G. The Development of the Reflective Practitioner through Digital Storytelling // International Journal of Technology Enhanced Learning. – 2017. – Vol. 9, № 2/3. – P. 186–203. – DOI: https://doi.org/10.1504/IJTEL.2017.084498.

6. Kim D., Long Y., Zhao Y., Zhou S., Alexander J. Teacher Professional Identity Development through Digital Stories // Computers & Education. – 2021. – Vol. 162. – Article 104040. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.104040.

7. Çıralı Sarıca H., Koçak Usluel Y. Pre-service Teachers' Future Professional Self-understanding: A Reception Study through Teachers' Digital Stories // Journal of Education for Teaching. – 2022. – Vol. 48, № 2. – P. 159–177. – DOI: https://doi.org/10.1080/02607476.2021.1967088.